

CONGRÉS INTERNACIONAL TRADUCCIONS I RECEPCIÓ DE DANTE EN LES LLENGÜES ROMÀNIQUES

GUILLEM CUNILL-SABATÉS
Universitat Pompeu Fabra
guillem.cunill@upf.edu

Amb motiu del setè centenari de la mort del poeta Dante Alighieri (1265-1321), la Universitat Pompeu Fabra va acollir del 13 al 17 de desembre de 2021 el Congrés Internacional Traduccions i Recepció de Dante en les Llengües Romàniques, dirigit per Marta Marfany i Rossend Arqués, i organitzat pel Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge (UPF), la Societat Catalana d'Estudis Dantescos i la Societat Catalana de Llengua i Literatura (IEC). El congrés va acollir quatre conferències plenàries, més d'una trentena de comunicacions i quatre actes culturals, que es van poder seguir presencialment i en *streaming*, i que actualment es poden recuperar a la plataforma de YouTube.¹ Aquesta trobada va tenir un caràcter marcadament multilingüe —es van poder sentir comunicacions en català, italià, castellà, occità, gallec, francès i anglès—, i va reunir dantistes i veus reconegudes en italianística, tant d'universitats catalanes com estrangeres. A més, gairebé totes les filologies romàniques hi van ser representades, amb una presència destacada d'experts en literatura catalana.

El congrés s'emmarca en les diferents activitats acadèmiques i de difusió de la vida i l'obra del poeta florentí que es van celebrar en el conjunt d'Europa durant l'any de l'efemèride dantesca. En aquesta ocasió, durant cinc dies l'intercanvi acadèmic es va centrar en la recepció del *sommo poeta* en les literatures romàniques, especialment en forma de traduccions, des del període medieval fins a l'actualitat. Ha estat la primera vegada que es planteja una recerca comparada d'aquest tipus, ja que fins no fa gaire s'anitzaven en profunditat les obres originals, mentre que les traduccions es consideraven secundàries, menys dignes de ser estudiades. El congrés, doncs, és un reflex de la feina que des de fa anys es du a terme en l'àmbit dels estudis literaris i de traducció, que parteixen de la necessitat d'aprofundir en l'anàlisi de les traduccions concretes de l'obra i, més en general, en el diàleg que cada període cultural ha establert amb Dante. Aquesta celebració, a més, volia recuperar l'esperit de les manifestacions culturals que es van dur a terme l'any

1. El congrés està penjat per dies al canal de la Universitat Pompeu Fabra. L'enllaç següent és del primer dia al matí: <https://www.youtube.com/watch?v=dRntnOf_xYY&t=5230s>.

1921 amb motiu del sisè centenari de la mort del poeta, coordinades per Ramon d'Alòs-Moner.

La conferència inaugural, titulada «Segons lo Dant història recompta» (March XLV, 90). Aspectes de la presència de Dante a la literatura catalana antiga», va anar a càrrec de Lola Badia, catedràtica emèrita de la Universitat de Barcelona. Badia va traçar una panoràmica sobre la recepció de Dante a casa nostra, resseguint les antigues aportacions —ja sigui desmentint-les o ponderant-ne l'encert— i sintetitzant les novetats acadèmiques del tema. Va endreçar aquesta recepció en quatre blocs: els orígens i Bernat Metge, entre Andreu Febrer i Joan Pasqual, el *Curial e Güelfa*, i Ausiàs March.

En la segona ponència, titulada «L'últim viatge d'Ulisses, i les perplexitats d'un traductor», Joan F. Mira, traductor de la *Divina comèdia* al català, va raonar la seva lectura personal de l'obra dantesca. Va parlar, aportant exemples, sobre la caducitat de les traduccions històriques i sobre el valor de la seva traducció en aquest sentit, i va justificar què creia que era substancial i accidental en traduir la *Divina comèdia*: per al traductor, la fidelitat al sentit és més important que el manteniment de la rima perquè, essent aquest text essencialment una narració, la rima és secundària en tant que era una condició en la poesia de l'època. A més, va exposar la seva convicció que les traduccions canòniques modernes afegeixen una distància que no existia entre l'obra i el lector original; en la seva traducció ha intentat restituir una relació de proximitat.

Marcello Ciccutto, professor de la Universitat de Pisa i president de la Societat Dantesca Italiana, en la seva ponència intitolada «Il Dante romanizzato dell'Ottocento italiano», va tractar sobre uns textos amb una gran càrrega ideològica publicats durant el segle XIX, entre els quals hi ha *La visione del figlio di Dante* de Gaetano Buttafuoco (1839), *L'amore di Dante* de Luigi Capranica (1864), *Dante a Ravenna* d'Erasmo Pistolesi (1844) o *Dante e Giotto* de Pietro Selvatico (1864). Tal com va explicar Ciccutto, tots aquests llibres es basen en una tradició anecdòtica, antihistòrica i anticientífica, que va durar fins ben entrat el nou-cents, fins que el corrent de la *nuova filologia* va fer justícia a aquestes invencions, llegint els textos de Dante, en paraules de Barbi, dissipant la boira de la ignorància del temps en què vivien.

El congrés va acabar amb una conferència a càrrec de José María Micó, catedràtic de la Universitat Pompeu Fabra i traductor de la *Divina comèdia* al castellà, intitolada «Mil soluciones para un único problema: traducir a Dante». Micó va dir que, en traduir la *Divina comèdia*, es va proposar dos objectius fonamentals: reconstruir-ne el valor literari en castellà i respectar-ne el sentit original. Segons el traductor, actualment —i a diferència d'èpoques anteriors— no es té com a condició necessària que la poesia estigui rimada. Aleshores, el valor literari del poema no es basa en la rima sinó en el metre: és per això que va decidir traduir-la en hendeçasíl·labs blancs, una opció que prefereix a les traduccions rimades, que sovint traeixen el text original, o les traduccions en prosa, que són útils, però que no ofereixen com a poesia una cosa que va ser concebuda com a tal. Micó, a

més, va tractar aspectes de les variants en la traducció i va compartir algunes anècdotes textuals presents en la seva traducció.

Pel que fa als actes culturals, el primer dia es va fer una presentació de tres edicions diferents de la *Vida nova* en català: la traducció històrica de Manuel de Montoliu a la col·lecció «Biblioteca Històrica de la Traducció Catalana» (Barcino, 2021), a càrrec d'Enric Gallén, director de la col·lecció, i Francesco Ardolino, autor de l'estudi introductor; i les dues traduccions recents de l'obra a càrrec dels respectius traductors, Rossend Arqués (Adesiara, 2021) i Àngels Gardella (Olañeta, 2021). El segon dia es va presentar la traducció comentada en castellà de la *Divina comedia* (3 vol., Akal, 2021) a càrrec de Raffaele Pinto, autor de la traducció. El tercer dia, després d'una comunicació en què es va presentar el fons Dante de Ramon d'Alòs-Moner conservat a la Biblioteca Pompeu Fabra, es va inaugurar l'exposició presencial a la Biblioteca del campus del Poblenou titulada «*Il miglior fabbro del parlar materno*». *Dante traduït*, que va durar fins al 14 de gener de 2022. Aquest fons Dante està format en gran part pel fons de Ramon d'Alòs-Moner i de Dou, donat el 2010 a la Universitat Pompeu Fabra. L'exposició estava dividida en tres grans blocs: els facsímils de tres manuscrits medievals de la *Divina Comèdia*; el fons Alòs-Moner, que conté bibliografia singular de l'època i una col·lecció de traduccions dantesques de finals del segle XIX i principis del XX força extensa —amb traduccions a llengües més o menys exòtiques per a l'època com, per exemple, el danès, el serbi o el japonès—, i les traduccions actuals de Dante —de la segona meitat del segle XX i XXI— amb què s'ha enriquit el fons.² L'últim acte cultural del congrés, titulat «Dante a l'Acadèmia: un tast plurilingüe de *l'Inferno*», es va celebrar a la Reial Acadèmia de Bones Lletres. Raffaele Pinto va llegir alguns cants de *l'Infern* en italià i en castellà en la nova traducció d'Akal, i Raquel Parera els va llegir en català, variant entre les traduccions de Josep Maria de Sagarra, Joan F. Mira i Andreu Febrer.³

Les comunicacions van tractar llargament de la recepció de Dante en forma de traducció o d'influència literària, ja sigui en les diferents literatures medievals (Josep Pujol, Lluís Cabré, Courtney Joseph Wells, Marina S. Brownlee, Kevin Brownlee, Cèlia Nadal, Cinthia Hamlin, Francesc J. Gómez, Raquel Parera) o bé en les literatures modernes: el català (Marcel Ortín, Miriam Cabré, Gabriella Gavnin, Eduard Vilella, Marta Marfany i Imma Muxella, Maria Dasca, Miquel Desclot, Guillem Cunill-Sabatés), l'italià i les diferents llengües d'Itàlia (Daniela Palmeri, Francesco Granatiero, Donatella Buovolo, Lorenzo Azzaro, Filippo Fabbriatore, Chiara Caputi, Marianna Esposito Vinzi), l'occità (Estele Ceccarini), el portuguès i el gal·lec (Rosa Affatato, Anxo Angueira), l'espanyol (Chiara

2. Aquesta exposició també està disponible virtualment a la pàgina web de la Biblioteca de la UPF. Podeu visitar-la a través de l'enllaç següent: <<https://www.upf.edu/web/dante-traduccion>>.

3. La lectura es pot recuperar a través de l'enllaç següent: <<https://www.youtube.com/watch?v=njT41v4J-ro>>.

Chieregato, Rossend Arqués), el francès (Philippe Guérin, Viviana Agostini-Ouafi, Claudia Zudini, David Villalta) o el romanès (Ioana Alexandrescu, Corina Anton). A més, també hi va haver una comunicació en què es va reflexionar sobre la funció de Dante en la literatura moderna en general (Pietro Cataldi).

A tall de conclusió, el Congrés Internacional Traduccions i Recepció de Dante en les Llengües Romàniques va complir els objectius que es va plantejar i va oferir un espai de diàleg molt fructífer. Al llarg dels cinc dies del congrés van anar ressonant unes paraules, que va citar Lola Badia en la seva conferència inaugural, del dantista Virgil Ani: «Quan acabes la lectura de la *Comèdia*, tornes a començar», perquè l'obra de Dante Alighieri, i especialment la *Divina comèdia*, és d'una profunditat i complexitat tals que sempre cal revisitar i rellegir. Aquest congrés, en definitiva, ha estat una oportunitat excel·lent per fer-ho, no només en la seva llengua original, sinó també en les seves múltiples traduccions.